

Razen teh reči bi se imelo tudi cestno blato pobirati in po cestah popušeno živinsko blato. Stroški, ki nam jih tako pobiranje prizadeva, nam bojo na polji gotovo deseterno povrnjeni.

Nikoli naj se ne pozabi na komposte, to je, na kupe iz razne mešanice, za katere se jemlje plevel, predno seme storí, trava vsake baže, cestno blato, iveri, stelja, smeti, cunjé, čevljarski obrezki in stari škarpi, golobjek, kurjek in vsakoršna druga šara; vse se sklada doma na kup spravi in od časa do časa z gnojnico polije, čez leto večkrat prekoplje, in ko na kupu popolnoma izvrè, je kaj dober gnoj za njive in travnike.

V jeseni naj se bajerji trebijo, blato iz njih spravi in izpelje na kupe, drugo spomlad prekida, nekoliko z apnom pomeša in do jeseni na kupu ležati pustí, da se dobro podela, in gnoj je res za vsako rabo dober.

Ravno tako dober je gnoj tudi iz kostí, v prah zmletih, kakor so, ali iz žganih. Kostí se žgejo tako dolgo, dokler bele ne postanejo, potem se pa v prah stolčejo; 10 delov tega praha z 9 deli žveplenove kisline (hudičevega olja) pomeša, katera se je poprej z 10 deli vode zmešala; s tako dobljeno fosforno kislino naj se gnojni kup včasih polije.

Kdor pepel nabira in ga po senožetih, kamor vode napeljati ne more, potresa, tudi dobro opravi; blizo postaj na železnih cestah ali ob obrtniških fabrikah, kjer se veliko premoga (kamnitega oglja) popali, pobera njegov prah, in vozi ga na senožeti in travnike, pognoji jih ž njim, kar največ moreš, boš videl, da ti bo trava rastla velika in gosta, da je boš res vesel; — tudi na njivo bo premogov prah, posebno debeli zemlji, dober gnoj, drobneja žindra jo zrahlja in rodovitno napravi.

Šuta in cegelni prah sta tudi dober gnoj, posebno šuta dolgo trpi, debelo zemljo prerahlja in dokaj zboljša.

Razen teh reči se nahaja tū in tam tudi veliko druge za gnoj vrle šare, ki kmetovalcu družega ne prizadene kakor le nekoliko dela, da jo skup spravlja: še celó čisti pesek in gola ilovica se znata za gnoj porabiti, če se namreč dovolj peska, najmanj 1 do pol-drugi palec na ilovnato zemljo napelje in z ilovico dobro pomeša, katero svižnato in rodovitno napravi. Tega opravila naj bi noben gospodar ne opuščal, kateri ima ilovnate njive; bo videl, da jih bo kmalu v bolji stan spravil.

Dosti bi bilo še govoriti in priporočati, kako naj gospodarji na gnojiščih in na polji z gnojem ravnajo; al naj povemo le ob kratkem, kar nam je pri srcu.

Pri nas je skoraj povsod navada, da, ko gnoj izkidajo, ga na kup nakopičijo, in malokdaj ali pa nikoli ga z gnojnico ne polijejo; spari se tedaj, uname, sožgè in plesniv na polje izpelje in tū delj časa raztrošen leži in ob vso moč pride. Ali ti bo morda tak gnoj na njivi kaj hasnil?

Kdor si hoče dober gnoj ohraniti na gnojišču, ga mora z gnojnico večkrat polivati, z gipsom potresti ali z zemljo ga posuti in tako od dne do dne ž njim ravnati, dokler ni kup kakih 6 čevljev visok. Potem naj se pustí na kupu, dokler se začne na njive razpeljevati, samo da se le večkrat z gnojnico polije; v tem času se pa drugi kupi ravno tako napravljajo. Tako napravljeni gnoj je močen, in ne pogubi nič dobrote svoje, če se tudi dolgo na njivo ne spelje in ne podorje.

Kedar se pa gnoj na njivo izpelje, se mora koj raztrositi in podorati, ne pa puščati ga na malih kupčkih, da ob vso moč pride.

Pri nekaterih sadežih res ni mogoče po dokončani pognojeni ozimini toliko gnoja še na kupu imeti, da bi

se za potrebne sadeže še pred zimo na njive speljal in podoral; ravno tako bi bilo o spomladni setvi to prav zamudno opravilo. Namesti spomladi to delati je boljše, da se gnoj med zimo na njivo spelje in na kupe dene, katerih pa ni treba prevelicah napravljati; kakih 40 voz ga je za en kup dosti, da je le kake 3 čevlje visok; posuti se mora pa z zemljo kakih 6 palcev visoko.

Nekateri priporočajo iz hleva izkidani, še ne prekuhani in podelani gnoj na njivo speljati. Tega ne moremo potrditi; prvič, ker se tako ravnanje s kmetijstvom ne vjema, da bi se vsaki dan izkidani gnoj proti na njivo vozil in podoroval, pa skušnje tudi učé, da tak gnoj je marsikaterim rastlinam preoster, drugim pa škodljiv. Kdor tega ne verjame, naj napelje gnoja, koj ko ga iz hleva spravi, na kak travnik ali pa na deteljšče, in kmalu bo videl, da ni dober.

Kar sploh gnojenje zadene, bi imel kmet posebno na lastnost zemlje gledati. Težka, trda in potem takem mrzla zemlja imela bi se v drugem ali tretjem letu z apnom potresti — ojstro zemljo pa, brežine in peščenine gre vsako leto in po vsaki posetvi, pa le po malem gnojiti. — Kdor ima gnoja na izbero živinskega in ovčjega, naj gnoji z živinskim peščeno, z ovčjim pa težko in debelo zemljo. Ravno tako naj gipsa deteljšča.

Prirodopisne stvari.

Vrbar, rojar ali lesni črv.

Vrbar, rojar ali lesni črv (*Weidenbohrer*, *Weidenraupe*; *Cossus ligniperda* L.) po nekaterih krajih, kodar je bolj razširjen, na sadnem drevju, osobito jabolkah in hruškah, preobčutno škodo dela. Ker sem tega škodljivca, kolikor bilo mi je to mogoče, skoz celo njegovo dveletno dobo ob vseh njegovih spremembah natančno opazoval, naj mi bode dovoljeno, ga danes našim zavedenim domačim sadjerejcem vsestransko natančneje opisati.

Ta metulj ponočnjak, babica namreč, ima 5 do 6 cm. dolg, valjast in proti zadnjemu koncu na hitro zatumljen život, razdeljen v obglavje in sedem črnorujavih pa belkasto obrobljenih obročkov, kar vse je precej na debelo z dlako (flaum) enake barve pokrito. Čez razpeta krila meri od 8 do 10 cm., katerih zgornja so svitlorujava, natrošena s temneje rujavimi oblaki in so z brezštevilnimi črnimi poševnimi potezami prepredena; spodnja krila njegova so črno-siva in s črnimi poševnimi potezami ob zvunanjem robu previdena. Na glavi ima dvoje kot drobno kokaljevo zrno debeli, gladki, živo-črni očesi, iznad katerih kotov raztezate se dve ozki, fino nazobčani do 8 mm. dolgi tipalnici. Zadnji obroček na babičnem životu je ob stranéh širje izobčen, kar ji služi v napravo neke črne-limaste slezovine, s katero jajčica prevleče in jih pri polaganji na dotično mesto dobro prilepi.

Razen te zadnje opombe je mandeljč le nekoliko manjši, bolj tankega in pravilneje ošpičenega života, babici po vsem popolno podoben.

Babica znese več sto samo na sebi umazano-belih, kot srednje repino seme debelih, nekoliko podolgovatih, s črno lepljivo tvarino prevlečenih jajčic v posameznih kupčkih od 10 naprej v šupljo, a še raje pa v ranjeno skorijo vrbovih, lipovih, jelševih, jabolčnih, hruševih in tudi drugih gozdnih in sadnih listnatih dreves; še celó trdemu ceru in hrastu ne prizanaša, kar mi lastno prepričanje potrjuje.

Jajčica polagati prične okolo srede meseca julija; iz njih izlezejo meseca avgusta in tudi pozneje do 4 mm. dolge gosenci, kojih barva je z njihovo po-

znejo popolno identična. Zajedó se male gosenčice prec skoz skorijo do ličjevine in mehkega, sočnega lesa, kjer se tudi prvo jesen živé ter male rove napravljajo, kar se na drevesnem deblu po izdrezanem, drobnemu žaganju podobnem lesnem prahu spoznati more; ob tem času more se ta vražji škodljivec najlože ugonobiti s tem, da se poišče in pomečka. Prec drugo leto spomladi pa vrbar pod kožo uže veliko mehkejšega lesa sè svojimi močnimi in ostrimi roženimi čeljusti razjé; kolikor bolj pa postaja krepak, tem dalje od navedenega prostora, navadno od desne na levo v nekoliko poševno mér globočeje v les proti strženu tako zajeda, da kot doraščena gosenica navadno naravnost po strženu gor prstove debelosti velik ter daljši ali pa tudi krajši rov napravi. Primeri se pa tudi, da v prvem letu malo nad koreninami mlado drevesno deblo okoli in okoli preorje in podljubni mehki les razjé; a niso ravno redke prikazni to, da se potem tako drevo posuši, osobito če ima le malo in slabih korenin, ter v slabi, pusti zemlji raste. Če ima pa tako drevo krepke in močne korenine, ter je v dobri in zadosti močni zemlji vsajeno, se potem vrbarjev rov dobro obraste, a na obglodanem mestu se kot s srednje debelim dratom všenjeni obroček pozná.

Ako se pa v kakem drevesu po več vrbarjev nahaja, razvrtajo ga na vse strani po deblu tako, da ga, če je uže tudi dobro močno, na dotičnem mestu ne ravno premočan veter odlomiti more, to pa zato, ker proti strženu le ena sama gosenica vrta, druge pa na okrog po deblu razjedajo in orjejo.

(Konec prihodnjíč.)

Gospodarske izkušnje.

Kako pregnati gosenice z zelja.

„Landw. und Ind. Zeitg.“ priporoča za to cestni prah. S tem naj se potrese zelje, dokler je še mokro ali rosno, in če ga dež opere, se mora zopet potresti, tako da na perji vedno prah leži. Ne škoduje zelju nič, ker se lahko opere. Ta pripomoček je poceni, toraj se lahko poskusi. Gori omenjeni list pravi, da po zelenikih ob cestah, kjer veter prah v njive zanaša, gosenic ni.

Gospodarske novice.

* *Svilne kokone (galeto) kupujejo*, kakor vodja c. k. svilorejskega poskušališča v Gorici naznanja, gosp. A. Lenasi, posestnik filande v Gorici, gosp. G. Naglas, posestnik filande v Kormonsu, gosp. E. Cuzzi, posestnik filande v Farra-i pri Gradiški. — Kakor je g. profesor Povše, ki je unidan goriško ceno kokonov „Novicam“ naznanje dal, svilorejcem priporočal zarad pošiljatve kokonov previdnim biti, da kokoni ne trpijo škode, tako tudi vodja ces. kr. goriškega poskušališča priporoča, naj se živi kokoni ne pošiljajo na dolgo pot, kajti živ kokon ne strpi večdnevnega transporta; umorjeni kokoni pa tudi naj so lepo posušeni; koristno je tudi, da se kokoni po različnih barvah ločijo.

* *Vojska Nemčije zoper Avstrijo in Ogersko na polji kmetijstva.* Razprave med Nemčijo in Avstro-Ogersko so se, kakor kaže kupčijska pogodba, med tema vladama 23. maja podpisana, za Avstrijo in Ogersko neugodno izvršile. Avstrija za prodajo avstro-ogerske živine v Nemčijo ni dosegla onih polajšav, katerih je želela, čeravno se je tudi Bavarska vlada za te polajšave na svoj lastni prid potegovala. Bismark, v srci zmerom neprijazen Avstriji, v eno mer staro pesem goni,

da Avstrija Nemčiji donáša govejo kugo in da zato se avstro-ogerski živini mora zaprta držati meja nemška. V novi pogodbi so ostale večinoma vse prejšnje britke določbe. Edino, kar se je doseglo pri novi pogodbi 23. maja, je to, da kontumacija avstrijsko-ogerske živine, ki se hoče v Nemčijo vpeljati, je od 60 dni znižana na 45 dni, in da posamezni živinorejci nemški, ki imajo svoja posestva na meji avstrijski in za pleme ali kak drug namen avstrijsko-ogerskih plemen potrebujejo, smejo po novi pogodbi leto in dan 12 goved si omisliti, ko so jih dosihmal smeli le 6. — No, radovedni smo — piše časnik tirolske kmetijske družbe — ali nasproti takemu strogemu varstvu nemških interesov ne bode živinoreja v Nemčiji več škode trpela, kakor bi škoda znašala, ki bi jo prosto uvažanje avstrijsko-ogerske živine Nemčiji prizadelo, če bi včasih kako živinče govejo kugo zatrosilo v Bismarkijo?

* *Huda letošnja vročina dela po več krajih tudi med živino hude bolezni*, med katerimi najnevarniši je kužni črm (antrax), navadno „vrančni prisad“ ali „sajevic“ imenovan. Naj tedaj gospodarji skrbno pazijo, da živina dobiva pogostoma friške vode piti, — da ni hlev soparn in da dobí zelene krme, in podnevi ob hudi vročini kolikor mogoče oprosti. Če gospodar more, naj ji daje o takem času tudi malo soli.

* *Kaj se je zgodilo kovaču živinozdravniku*, ki ni smrkavega konja brž naznanil c. kr. okrajni gospóski? — Kovač in živinozdravniški pomočnik Jurij Menk v Mannersdorfu ne daleč od Dunaja je zdravil konja posestnika Šimna Zwierschütza, ki je bil smrkav, pa je mislil, da je le za smoliko bolan in ga zaradi tega ni naznanil gospóski. Lastnik tega konja pa se je sam po njem okužil in umrl, kajti po smrkavem konji se tudi človek okuži. Kovač, ki se je s tem zagovarjal, da mu postava o kužnih boleznih ni znana bila, je bil v ječo obsojen za 6 tednov.

Ministerski ukaz o živinskih popotnih listih.

C. kr. ministerstvo notranjih oprav je po dogovoru s ces. kr. ministerstvom kmetijstva in kupčijstva razglasilo ukaz od 7. dne junija, po katerem župani in tisti uradi, ki dajejo živinske popotne liste (pôse), po katerih se izpričuje zdravje živine, kedar se na kak sejm ali drugam žene, morajo tako tiskovino dobivati le pri c. kr. deželni vladi. — Po takem tiskarnice nimajo pravice prodajati tacih potnih listov, katere edina deželna vlada v vsaki deželi tiskati daje, da jih potem županom razdeluje.

Zgodovinske stvari.

Črtice o vojaški granici.

Zdaj, ko so se Hrvatom spolnile tolikoletne tople želje, da se je vojaška granica (Krajina) vtelesila civilni materni zemlji, utegne nekoliko zgodovinskih črtic mnogim našim bralcem po všeče biti, ki jih prepisemo zdaj iz „Domovine“, druzega nam nekdanjega slovenskega časnika. Vojaška granica obsega 863 štirjaških milj in šteje veliko nad 1 milijon prebivalcev; zemlja vojaške granice se dotika turških krajev in prebivalci njeni so ob enem kmetovalci in vojaki, zato ime njeno „vojaška granica“ ali „Krajina“.

Prvega sledú te vojaške naprave moramo iskati v dôbi Ferdinanda I., kateremu je njegov svak in na Ogerskem prednik, Ljudevik II., v varstvo izročil Dalmacijo in Hrvaško, v kateri namen mu je ponudil tudi

Zato, Ljubljana, ne pošiljaj gnoja v tujino nehvaležnim Topčidercem, temuč privošči ga domačinom, vsaj bogata okolica tudi bogati mesto!

V Lipah meseca julija.

M. Peruzzi.

Prirrodopisne stvari.

Vrbar, rojar ali lesni črv.

(Konec.)

Mesto, kjer je gosenica (ali pa če jih je tudi več skupaj bilo) drugo spomlad na deblu glodala, spozna se lahko po nekoliko vdrti in bolj črni skorji (na mlajših drevesih) z veliko luknjo spodaj, ob kateri nahaja se precejšnja kopica debelim lesnim opilkom podobnega razglodanega lesa z drevesnim sokom namešane. Ta prostor, navadno velikosti dlana človeške roke, mora se do živega lesa izrezati, da se tako daljni rov (in če je več vrbarjev bilo na enem prostoru, tudi drugi rovi) gosenice v les najde. Če je ta rov naravnost gor zvrtnan, more se mrčes z močnim, zadosti dolgim in špičastim dratom v njem prebosti in pokončati. Dokaz, da se je gosenica na ta način umorila, je, da — ko se z dratom v rojo drega, se iz nje sliši neko „žekanje“, na kar se iz luknje rujavkast sok pricedi; če je pa rov na eno ali drugo stran zaokrožen, ali pa izpod drevesne skorje naravnost proti strženu umerjen, se z dratom nič ne opravi. Tu mora se pa vzeti ozko in dobro nabrušeno, zadosti dolgo dleto, s katerim se po roji skorja in les toliko časa izrezuje, da se do črva samesa pride, kateri se potem brez pardona umori.

Tako napravljene in izrezane rane morajo se potem gladko obrezati in osnažiti, ter skrbno in dobro z drevesnim (cepilnim) voskom zamazati in lepo obvezati, da se zopet dobro in čisto obrastejo in zacelijo, a drevo samo pa pogina obvaruje. Na ta način se je tukaj lansko leto na sadnih sosednih vrtilih več jabolčnih in hruševih dreves v premeru od 1 do 3 dm. s prav dobrim vspehom pogina otelo, katerih (tudi vmes nekatere prav velike in globoke) rane so uže zdaj dobro obtečene in zaceljene.

Doraščena, dve leti stara gosenica dolga je od 7 do 10 cm.; njene živo črne rožene čeljusti so jako močne in ostre; ravno take barve je tudi njena krepka, plošnata in trda glava. Ves život njen obstoji iz 12 obročkov; prvi na obglavji (obglavje samo), pod katerega, ako jo dregneš, skoraj vso glavo skrije, previden jes črno liso klobuku čez sredo preklane štule podobno; daljni trije obročki so ob stranéh brez gub, a na zadnjih osmerih se pa ob vsaki strani nahajate po dve nekoliko poševni grbi, nad katerima nahaja se na vsaki strani po ena bolj temno-rujava, nekoliko podolgasta pika; brez takih pik sta pa le drugi in tretji obroček od glave. Sprednji del gosenice in pa obrobka na životu ali obnožje je v podolžji umazano-rumeno-voščene barve; barva hrbitišča je pa do prvega obročka na obglavji mesnato-rudeča. Ves život ob stranéh in po hrbtu je z redko in rujavo, do 4 mm. dolgo dlako poraščen, spodaj na životu je pa popolnoma gladka. Nog ima na obglavji 6, na obsredji života 8, in prav na zadnjem koncu 2; zadnjih deseterih nog je valjastih in z ostrimi krempljci prav dobro prevedenih. Gosenica je jako čila in živa, ter v hoji naprej in poritensko zelo brza.

Ko je gosenica v dveh letih se popolnoma razvila in dorastla, zleze iz drevesnega debla, da si poišče v trobljivem lesu ali pa v kaki drugi šari primerne prostora in suhega kraja za zabubovanje. Prve pridejo na dan v prvi polovici meseca maja; če so napadena

drevesa blizo poti ali ceste, ne boš ob tem času in tudi pozneje ravno redkokrat videl posamezne gosenice čez pot brisati jo; če so pa taka drevesa blizo hiše ali družega poslopja, opazil bodeš jo tudi tukaj, kjer si skrbno poišče pripravnega prostora — se zabubiti. Tudi ta mrčes napravi si iz razne primerne drobne in suhe ropotije dobro zliman gornji mešiček, v katerem, kot gosenica še celih pet tednov počasi svojo prvotno barvo v vedno bledejo spreminjaje — počiva. Po preteku tega časa spremeni se še le v pravo 5 cm. dolgo, lepo-rujavo buba. Spodaj na bubi opazuje se pet gladkih, ob zunanjih robih lepo-rujavih, a na ušencih pa svitlo-rumenih, belkasto-lisastih obročkov; na hrbtu je pa 7 takih obročkov vidnih, od katerih se prva sprednja dva pod krilišče skrivata, da jih na spodnjem delu videti mogoče ni. Čez obročke in pa ob zadnjem koncu ima buba 8 z večimi, a šest pa z manjšimi zobci (žagici podobnih) obročkov, kar dela njeno površje za tip ostro in močno rapavo; bubini zadek previden je z dvema trdimi in kratkima špičkoma. Kljunčku podobna bodica dela njeno (bubino) glavo rogomentno; od tega kljunčka 2 do 3 mm. oddaljeno ima na oprsji buba še majhen špičast izrastek.

Buba, katera meri v premeru 15 do 18 mm., postane pozneje rujavo črna in se nekoliko sključeno drži.

Oni vrbarji, kateri se v prvi polovici meseca maja kot godni zapredejo, zlezejo kot metulji v prvi polovici meseca julija na dan, na kar se oplodijo in nekoliko ur po oplodbi prično babice na zgoraj opisane kraje svoja jajčica polagati.

Med ptiči so vrbarjevi najhujši sovražniki žolne vsakovrstnega plemena, mali brgljezi in plezalci skrbno obirajo jajčica iz skorjinih razpok; detalji, zelene in črne žolne ga pa tudi sè svojimi kljuni iz drevesnih debel dolbijo in izkljujejo. Kdor bi bil temu neverni Tomaž, naj le sadno in drugo listno drevje, če je tudi mlado in po žolnah tu in tam izdolbljeno, skrbno preišče, pa bode kmalu na koži zapazil vrbarjevi vhod in vežo pred njegovo glavno luknjo v drevesno deblo.

In tako smo zopet z enim prav navihanim sadnim škodljivcem domači sadjerejci v vsih njegovih potezah in posebnostih po praktičnem opazovanji pri kraji, da ga bodemo ložeje zasledovali in ga gotoveje pokončevali.

Prem dne 21. julija.

Matija Rant, národní učitelj.

Kako stoji z vipavskim sadjerejskim društvom?

Da za to društvo se zanimajoči gospodje kmetovalci zvedó, pri čem da smo, počastujem se, jim sledeče pojasnilo podati:

Sl. c. kr. deželna vlada je z odlokom od 7. julija društvena pravila potrdila. Zdaj gre pred vsem skrb za to, da se za potrebni dve drevesnici, namreč za eno veliko, za severnejše ude društva namenjeno na Razdrtem na Pivki, in za drugo manjšo za južnejše ude — Vipavce, Primorce, Uremce — namenjeno na Lozicah v Vipavi, denar dobi. Svet za drevesnice se bode ali kupil, gotovejše pa le v najem vzel. Skrb gre zdaj tudi za to, da se za tri- ali štiriletno plačo društvenega vrtarja in pa za tri- ali štiriletno režijo društva sploh potrebni denar dobí, kajti tega ne more nihče zahtevati, da bi udje društva tri ali štiri leta — to je toliko let, dokler prvo za oddajanje namenjeno ali proračunjeno drevje ne doraste — po en forint na leto plačevali, da bi pa za to le eno drevesce dobili. Kakor hitro bode